OSMANLI SAYIŞTAYI'NDAN CUMHURİYET SAYIŞTAYI'NA GEÇİŞ SÜRECİNE İLİŞKİN BAZI BELGELER

Muhsin ALTUN
Sayıştay Başdenetçisi

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne miras kalan önemli devlet kurumlarından biri de Sayıştay'dır. Osmanlı Devleti'nin yıkılışı ile yeni Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş süreci, siyasal bir kopuşla noktalanırken, idari yapının köklü bir değişikliğe uğramadan devam etmesi de bu mirasın kesintiye uğramadan taşınmasını sağlamıştır. Günümüz Türk Sayıştayı da büyük ölçüde bu mirasın üzerinde durmaktadır. Bu mirasın mahiyetinin kavranması, bir avantaj olarak değerlendirilip geleceğe aktarılması, arşiv belgelerinin okunup gün ışığına çıkarılması ile yakından ilgilidir. Sayıştay tarihine ilişkin -hem Osmanlı hem de Cumhuriyet dönemine ait- belgelerin yine Sayıştay bünyesinde yer almakta olması, bu açıdan önemli bir avantaj sayılmalıdır.

Aşağıda Osmanlı Sayıştayı'nın ve henüz Cumhuriyet ilan edilmeden faaliyete geçen Türkiye Sayıştayı'nın gündemini işgal eden konuların neler olduğu, dönemin kurucu kadrolarının Sayıştay'a nasıl baktıkları, o döneme ait orijinal belgelerden (Sayıştay kararları ve Meclis zabıtları) hareketle incelenmektedir.

I-GEÇİŞ SÜRECİNDE DENETİMSİZ KALAN HESAPLAR

23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılmasıyla birlikte, Ankara'da Türkiye Cumhuriyeti'nin de temelleri atılmış oluyordu. 1863'ten beri devletin temel kurumları arasında yer alan Sayıştay da milli mücadeleyi yönetenlerin en başta teşkil ettikleri kurumlardan biri oldu. TBMM'nin açılışından sonra Ankara'ya gelen Divan murakıplarından Faik (Eke) bey, Divanı Muhasebata tek başına memur edildi. Başvekalet (Başbakanlık)

tarafından Ankara ve İstanbul'da olmak üzere iki daire şeklinde teşkil edilen Sayıştay için bir başkan tayin edilmemiş; bunun yerine Faik Bey Ankara'daki Birinci Dairenin reisliğine atanmış, İkinci Daire olarak kabul edilen İstanbul'daki Sayıştay'a ise Yusuf Ziya Bey daire başkanı olarak atanmıştı.[1] O dönemin fiili şartlarının uyarlanması anlamına gelen bu düzenleme ile esasen Ankara ve İstanbul'da **iki ayrı Sayıştay** ortaya çıkmış bulunuyordu.

Osmanlı Sayıştayı, İstanbul'un yönetimi Ankara Hükümeti tarafından teslim alınıncaya kadar çalışmasını sürdürdü. Nitekim Ankara'da kurulan Sayıştay'ın 06.07.1340 (1924) tarih ve 103 sayılı Genel Kurul kararında bu durum aşağıdaki şekilde açıklanmıştır:

İstanbul'un idare-i milliyeye intikaliyle Divanı Muhasebat da mülga bulunduğundan ve Ankara'da yeniden teşkil olunduğundan, İstanbul müessesat-ı maliyesinin 338 Teşrinisanisinden 339 senesi Haziran iptidasına (başlangıcına) kadar murakabesiz kaldığı...

Kararda geçen Teşrinisani ayı, bugün Kasım ayına denk düşmektedir. Buna göre 1338 (1922) yılının Kasım ayı başından 1339 (1923) yılının Haziran ayı başına kadar olan 7 aylık dönemde İstanbul'daki hesaplar denetlenememiştir. Bir başka deyişle Osmanlı'dan Cumhuriyete geçişte 7 aylık bir Sayıştaysız dönem söz konusudur. Bilindiği gibi TBMM tarafından saltanatın kaldırılması üzerine son İstanbul Hükümeti 4.11. 1922 günü istifa etti. İstanbul'un yönetimi Refet (Bele) Paşa tarafından teslim alınarak buradaki merkezi hükümet kuruluşları, Ankara Hükümetinin daireleri halinde örgütlendi.

Kurtuluş Savaşı sırasındaki olağanüstü koşulların bir sonucu olarak Anadolu'daki hesaplar da denetimsiz kalmıştı. Bu boşluğu gidermek üzere 1924 yılı bütçesinin 22. maddesi ile 1923 yılı sonuna kadar denetlenmemiş olan bilumum saymanlık hesaplarının Maliye Bakanlığınca teşkil edilecek **Tetkik-i Hesap Heyeti** vasıtasıyla sonuçlandırılması öngörülmüştür.

[1] GÜRHAN ve ALTUN, **Cumhuriyetimizin Birinci Yılında Sayıştay**, Sayıştay Dergisi, Sayı:30, s.96, 1998.

Sayıştay'ın yukarıdaki kararı üzerine, İstanbul'daki hesaplar da denetlenmemiş kabul edilerek söz konusu heyetlerin denetimi kapsamına alınmıştır.[2]

II-OSMANLI SAYIŞTAYI'NIN SON KARARI: ZEVALDEN ÖNCE SAAT 11:5

Osmanlı Sayıştayı'nın 951 sayılı son kararının 28 Teşrinievvel (Ekim) 338 Cumartesi tarihini taşıması da yukarıdaki açıklamalarımızı doğrulamaktadır. Osmanlı Sayıştayı'nın son kararı, İstanbul hükümeti istifa etmeden bir hafta öncesine aittir. İstanbul'un teslim alınması ile birlikte yukarıda sözünü ettiğimiz fiili durum resmiyet kazanmış; Osmanlı Sayıştayı Ankara'daki Sayıştay'ın İstanbul'daki şubesi haline getirilmiştir.

Orijinal nüshası bugünkü Sayıştay Genel Kurulu arşivinde bulunan bu kararın baş tarafında o günkü başkan ve üyelerin isim ve unvanları yer almaktadır:

Reis: Armenak Beyefendi Hazretleri (bulunmadılar)

Aza: Ahmet Beyefendi Hazretleri	*Aza: Abdülvahit Beyefendi Hazretleri*
Aza: Cemal Beyefendi Hazretleri (mezun)	*Aza: Petri Beyefendi Hazretleri (mezun)*
Aza: Fuat Beyefendi Hazretleri (mezun)	*Aza: Abdülcelil Beyefendi Hazretleri*
Aza: Ziya Beyefendi Hazretleri	*Aza: Hasan Zeki Beyefendi Hazretleri*
Aza: Sait Beyefendi Hazretleri	*Aza: Mükerrem Beyefendi Hazretleri*

Müddeiumuminin (savcı) karşısı boş bırakılmış; isim yazılmamıştır.

[2] Uygulamanın ayrıntıları için bkz. Agm. s.104-108.

10 Üyeden oluşan Genel Kurul (Heyet-i Umumiye) toplantısına 7 üye katılmış; üç üye ise izinli oldukları için katılmamıştır. Aynı zamanda Osmanlı Sayıştayı'nın son başkanı olan **Armenak Bey**, genel kurul toplantısında bulunmadığından heyet,

Reis-i Evvel beyefendi hazretlerine vekaleten Birinci Daire Reis-i Sanisi Ahmet beyefendi hazretlerinin riyaseti altında in'ikad eylemiştir (toplanmıştır).

Üyelerden Hasan Zeki bey, Cumhuriyet döneminde de Sayıştay üyeliğini sürdürmüştür. 1925 yılı Devlet Salnamesinde (s.85) adı geçmektedir. Abdülcelil Bey ise aşağıda görüleceği gibi Cumhuriyet ilan edilmeden Ankara'da kurulan Sayıştay'da üyelik yapmıştır. Cumhuriyetten sonraki Sayıştay kararlarında ise adı geçmemektedir.

Kararda toplantı saati de gösterilmiştir: **Kable'z-zeval (zevalden önce, gündüz) saat 11:5**

Osmanlı Sayıştayı'nın son kararının hangi konuya ilişkin olduğunu, söz konusu zabıttan öğrenmek mümkündür. Son karar bir türlü idare hesabını veremeyen **Üsküdar** Sancağına ilişkindir. Kurtuluş Savaşı döneminde İstanbul Hükümetinin fiili kontrolündeki bölgeler, İstanbul merkez sancağı ve Üsküdar Sancağından ibaret bulunduğundan, Osmanlı Sayıştayı'nın denetimi de bu sancaklarla sınırlı idi. Ancak bu sancaklardan bazılarının da Ankara Hükümetinin kontrolüne geçmesi, Üsküdar Sancağı hesabının tamam olarak gönderilmesini imkansız hale getirdi. İşte Osmanlı Sayıştayı'nın son kararı, bu hesabın nasıl eksiksiz olarak alınabileceğine ilişkin yazışma ve müzakereleri içermektedir.

III-ANKARA'NIN KONTROLÜNE GEÇEN KAZALAR

Genel Kurul, hesabını tam olarak bir türlü veremeyen Sancağa ilişkin olarak, hesabı inceleyen Mümeyyiz Strk (?) beyden sözlü açıklama ister. Mümeyyizin açıklamalarına göre, noksan kalan evrak "Üsküdar Sancağından irtibatı fekkeden (kopan)" İzmit Sancağına ilhak edilmiş olan **Şile ve Kartal** gibi kazaların Ağnam (Hayvanlar vergisi) tahakkuk

mazbataları gibi belgelerden ibarettir. Diğer konulara ilişkin olarak istenilen bilgi ve belgelerden "itası kabil olabilenler de" zaten verilmiş bulunmaktadır. Genel Kurul, "mezkur kazalar ile muhaberenin kesilmesine binaen hesab-ı mezkur hakkında muktazi raporun tanzim ve itası lüzumunun" Mümeyyizine tebliğine karar verdi.

Osmanlı Sayıştayı'nın eksiksiz olarak teslim almaya çalıştığı hesabın bir kısmının Ankara Hükümetinin kontrolüne geçen kazalarda kaldığı anlaşılmıştır. Bu durumun o sırada Genel Kurul üyeleri tarafından bilinmemesi söz konusu olamaz. Son derece katı ve biçimsel kurallara göre hareket eden Osmanlı Sayıştayı'nın, Üsküdar Sancağı hesabının teslim alınması konusunda ülkedeki gelişmelerden habersizmiş gibi bir tutum takındığı görülmektedir. Bu tutum yukarıda gösterildiği gibi gereksiz yazışmalara ve saymanların zan altında kalmasına neden olmuştur.

Genel Kurulun yukarıdaki kararı almasından üç gün sonra (1.11.1922) İstanbul'un yönetimi de Ankara Hükümetinin kontrolüne geçmiş ve Osmanlı Sayıştayı, denetleyebildiği tek hesap olan Üsküdar Sancağı hesabını sonuçlandıramadan tarihe karışmıştır.

IV-DİVAN MÜLGA, BELGELER SANDIĞA...

1912 Tarihli Usul-ü Muhasebe-i Umumiye Kanun-u Muvakkatı ile **kables-sarf vize** (harcamadan önce vize) usulü getirilerek, bütün verile emirlerinin ödemeden önce Sayıştay'ın vizesine tabi tutulması öngörülmüştü. Osmanlı Sayıştayı, o günün koşullarında yalnız başkent İstanbul'da uygulayabildiği harcamadan önce vize usulüne, İstanbul'un yönetiminin Ankara hükümetine geçtiği tarihe kadar devam etti. Bu tarihte Osmanlı Sayıştayının ilgası üzerine tahakkuka bağlanmış bazı verile emirlerinin vizesi yapılamamıştı. İstanbul Mektepler Muhasebeciliği (okullar saymanlığı) tarafından verile emrine bağlanan 1922 yılı Ekim ayına ait maaşlar, vizesine imkan kalmadığından ödenememiş; bütçe emanetine alınmıştı.

Osmanlı döneminden kalan borçların Cumhuriyet hükümetleri tarafından ödenmesine imkan sağlayan **Mahsub-u Umumi Kanunu** kapsamında bulunan söz konusu maaş borcuna ilişkin ita (verile) emirleri, 1924 yılında vize için İstanbul Murakıplığına gönderildi. Ancak ilgili Murakıp yalnız verile emirlerine dayanılarak vize yapılamayacağını, maaşlara ait tahakkuk evrakının da ibrazı gerektiğini bildirerek ödemeyi vize etmez.

Murakıplığın cevabı üzerine Maliye Bakanlığı tarafından Sayıştay'a gönderilen 23.08.1924 tarihli tezkirede,

Maaşat ve masarifat-ı mezkureye ait evrak-ı müsbite dahi sandık derununa vazedilerek (konularak) üzeri temhir olunduğu (mühürlendiği) için Divan-ı Muhasebat Murakıplığına ibrazı kabil olmadığı ve vesaik-i mezkure, tetkik-i hesap esnasında ruyet edileceğinden, Divanı Muhasebat'ın tatil-i faaliyet eylediği zaman esnasında masraf kaydedilmiş olan tahakkuk evrakının talebinden sarfi nazarla, ita emirlerinin vizesi için İstanbul Murakıplığına tebligat yapılması,...

istenmekteydi.

Tezkireyi bugünkü dille özetlemek gerekirse, Maliye Bakanlığı tahakkuk evrakının üzeri mühürlü sandıklarda bulunduğundan bahisle, bu evrakı görmeden verile emirlerini vize etmesi için Sayıştay'ın ilgili Murakıba emir vermesini istemektedir. Bakanlığa göre sandıklar içindeki tahakkuk evrakı nasıl olsa harcamadan sonra yapılacak denetim sırasında görülecektir; vize sırasında istenilmesine gerek yoktur.

Sayıştay Genel Kurulu ise 26.08.1924 tarih ve 281 sayılı kararda, tezkire üzerine Murakıpların yetkilerinin tayin edilmesi ve sınırlanmasının söz konusu olamayacağını belirterek, Murakıpların denetim sırasında kanıtlayıcı belge olarak yalnız **Deyn İlmuhaberleriyle** (borcun geçen yıllar borçları tertibinden ödeneceğini gösteren belge) yetinmeye mecbur olmadıklarına dair daha önce alınmış bir Genel Kurul kararı bulunduğunu hatırlatır:

Maliye Vekaletince dermeyan olunan esbab-ı idari, karar-ı mezkuru tebdile saik olamayacağından, sandıklar derununa konulduğu bildirilen evrak-ı müsbitenin ibrazında ne gibi suubet (güçlük) mevcut bulunduğu anlaşılabilmek ve bir şekl-i hal teemmül olunmak üzere, Heyet-i Umumiye'ye izahat verecek bir memurun izamı (gönderilmesi) için Maliye Vekaletine tezkire tastirine (yazılmasına) bil-ittifak karar verildi...

V-ANKARA'DA YENİ BİR SAYIŞTAY KURMA ÇABALARI

Ankara hükümeti kurulurken Faik (Eke) tek başına Sayıştay'ı temsil etmekle beraber, devlet teşkilatında yer alan Sayıştay'ın 1923 yılı Haziran ayına kadar faaliyeti söz konusu değildir. Bunun başlıca nedeni, TBMM'ne sevkedilen kanun tasarılarının (layiha) dönemin olağanüstü koşullarına bağlı olarak bir türlü kanunlaşamamış olmasıdır.

Ankara'da yeni bir Sayıştay kurulmasına ilişkin çalışmalar TBMM'nin açılışından hemen sonraya rastlar. **Divanı Muhasebat Teşkilatı Hakkında Kanun Layihası,** TBMM'nin 22.08.1336 (1920) tarihli 55. içtimaında[3] (oturum) görüşülür:

Reis: *Efendim dinleyin. Divanı Muhasebat teşkilatı hakkında layiha-i kanuniye... (Maliye vekili yok sadaları). (Muvazene-i Maliye Encümenine havale sadaları).*

Reis: *Muvazene-i Maliye Encümenine havale olunacak. Arzu edenler ellerini kaldırsın. Kabul olundu.*

Muvazene-i Maliye Encümeni, kendisine havale edilen layihayı görüşerek bir mazbata hazırlar. Bastırılarak mebuslara dağıtılan mazbata, TBMM'nin 06.09.1920 tarihli 60. içtimaında[4] görüşülür:

Reis: *Efendim, Divanı Muhasebat teşkili hakkında Muvazene-i Maliye Encümeninin bir mazbatası vardır. Matbuu bir hafta evvel tevzi edilmişti.*

---

[3] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:I, Cilt:2, s.375.
[4] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre-I, Cilt-3, s.516-518.

(Katip Muhittin Baha (Pars) bey Muvazene-i Maliye Encümeninin Divanı Muhasebat teşkili hakkındaki kanun layihasını okur).

Divanı Muhasebat Kanun Layihası

MADDE 1- *Kanun-u mahsusunda münderiç vazaiften şimdilik zat ve zaman hesabatından maadasını ifa eylemek ve bir reis ile iki azadan mürekkep bulunmak üzere Büyük Millet Meclisi nezdinde bir Divanı Muhasebat heyeti teşkil olunmuştur.*

MADDE 2- *Divanı Muhasebat reisi ve azaları Büyük Millet Meclisi azası meyanından ekseriyet-i mutlaka ile intihap olunur.*

MADDE 3- *Divanı Muhasebat heyeti refakatinde ikibin beşer yüz kuruş maaşlı iki mümeyyizle bin ikişer yüz kuruş maaşlı iki katip bulunur. Memurin-i mumaileyhimin tayin ve azilleri makamı riyasete mevdudur.*

MADDE 4- *İşbu kanun neşrinden muteberdir.*

MADDE 5- *İşbu kanunun icrasına Büyük Millet Meclisi riyaseti memurdur.*

Görüldüğü gibi hazırlanan tasarı, dönemin kendine özgü koşulları dikkate alınarak Sayıştay'ın saymanlıklar üzerinde yapacağı denetimden geçici olarak sarfı nazar etmekte ve diğer görevleri ifa etmesini öngörmektedir. Encümenin mazbatasında bunun anlamı **sırf vize muamelesi ile iştigal etmek** şeklinde açıklanmıştır. Tasarının bugün için en ilginç yönü ise Sayıştay'ın TBMM içinde oluşturulması, başkan ve üyelerinin mebuslar arasından seçilmesi şeklindeki düzenlemedir. Bunların dışında kalan diğer personel (iki mümeyyiz, iki katip) ise Meclis Başkanı tarafından tayin edilecektir.

Encümen mazbatasında, Dersaadet'teki (İstanbul) Divanı Muhasebatın TBMM namına "bütçeyi kontrol vazifesiyle mükellef olarak" görevini sürdürdüğü belirtilerek, **İstanbul'un işgali** münasebetiyle "Divanı Muhasebatın tamamıyla değil, fakat onun küçük bir mukayesede emsalini" Ankara'da kurmanın "derece-i vücubda olduğuna" (son derece

zorunlu olduğuna) kanaat getirildiği belirtilmektedir. Mazbatada, bir bütçe yapıldığı takdirde bunun kontrolü için bir Divanı Muhasebatın kurulması gereği üzerinde durularak, zat ve zaman hesaplarının da kurulacak Divanın görevleri arasına alınmasının -buna taraftar olunmakla birlikte- şimdilik çok masraflı olacağı; "muvakkat olmak üzere kısa ve ufak bir şekilde bir heyet" teşkilinin daha yararlı olacağı belirtilmiştir.

Mazbatanın görüşülmesi sırasında Muvazene-i Maliye Encümeni Mazbata Muharriri -Çorum Mebusu- Fuat bey zat ve zaman hesabını şöyle açıklamaktadır:

.... Bir de zat ve zaman hesabatı vardır ki bütçe mevki-i icraya vazolunur, memur-u mesuller yani sarıf olanlar (harcama yapanlar), muhasebeciler, defterdarlar gibi bunların zaman-ı idarelerindeki hesabatı tetkik için, bilhassa Divanı Muhasebattan her tarafa memurlar gönderilir. Bunların hesabatı tetkik edilir. Buna da zat ve zaman hesabatı derler. En mühim vazife de budur.

Abdülkadir Kemali bey (Kastamonu): *Altı senedir olmuyor ne oluyor?*

Fuat bey (devamla): *Yani şimdiye kadar bu olmadığı için bundan sonra da olmaması mı lazım gelir? Mesela cihet-i askeriye de Divanı Muhasebat'a hesap vermemiş. Bu da olmuş, biz olmasına bir şey demiyoruz. Heyet-i celileniz isterse bu cihete de bakmak üzere heyeti tevsi eder (genişletir)...*

Bu noktada müzakereye Maliye Vekili Ferit (Tek) bey girer ve tasarıda öngörüldüğü şekilde bir Divanı Muhasebatın beklenen faydayı sağlamayacağı endişesini dile getirerek, bu teşkilat şekliyle vize işleminin bile yürütülemeyeceğini belirtir:

Divanı Muhasebat teşkil edilmesi meselesi devletin sarfiyatındaki, bütçesindeki intizamı tetkik ve teftiş etmek ve binnetice Meclisin muvazzaf bulunduğu vazifeyi murakabe ve hakkıyla ifa etmek için elzem bir teşkilattır. Binaenaleyh bir Divanı Muhasebatın teşkil edilmesini biz de

Hükümet namına kemal-i şiddetle arzu ederiz. Yalnız bendeniz öyle görüyorum ki; Heyet-i aliyenize teklif edilen kanun layihası bu arzumuzu vücuda getirebilecek bir şekilde değildir.

..... Bendeniz öyle zannediyorum ki; bir reis, bir aza, iki katiple -zat ve zaman hesabını bir tarafa bıraksak da- bunların o vazifeyi ifası katiyen gayrı kabildir...

..... Hatta yalnız vize muamelatı ile iktifa etsek bile, böyle bir Divanı Muhasebat bu vazifeyi yapamaz...

Maliye Vekili, Sayıştay'ın özellikle harcamadan önce vize işlemlerinin çok yararlı olduğunu belirterek, bir an evvel tesis edilmesi gerektiğini ifade etmektedir:

.... Bilhassa diğer muamelelerden, raporlardan, sal hesaplarından ve muhakemattan sarfı nazar etsek bile, vize muamelesini ifa edecek kısmın teşkil edilmesini biz daha ziyade katiyetle arzu ederiz. Çünkü vize muamelesini ifa eden kısım, Divanı Muhasebatta, malumu aliniz, bütçeyi suret-i tatbik nokta-i nazarından Maliyenin icraatını ayrıca tetkik ve kontrol ve murakabe eden bir heyet demektir. Binaenaleyh bu bizde mevcut oldukça şüphesiz bendeniz daha ziyade müstefit olurum (faydalanırım).

Encümen mazbatasında Kurulacak Sayıştay'ın geçici bir örgütlenme olacağı belirtilmişti. Bu yaklaşım, Anadolu'daki örgütlenmenin geçici olduğu, İstanbul'un ve Padişahın kurtarılmasıyla birlikte bu örgütlenmenin de sona ereceği yönünde mebuslar arasındaki yaygın inanıştan kaynaklanmaktadır. Maliye Vekili Ferit bey, bu yaklaşımı da diplomatik bir dille eleştirerek geçici bir Sayıştay kurulmasının söz konusu olamayacağını; geçici nitelikte örgütlenmelere gidilmesinin personel yetersizliğinden ileri geldiğini açıklamaktadır:

Okunan takririnizde efendim vekaletler vesairesi bunlar muvakkat (geçici) teşkilat deniliyor. Bu katiyyen muvakkat teşkilat değildir. Daimi teşkilattır. Devlet-i Aliyyeyi Osmaniyenin bu günkü Meclisten maada

(başka) bir Millet Meclisi olmadığı gibi burada mevcut vekaletlerden maada da ayrıca bir idaresi yok. Bizim kanaatimiz böyle. Fakat maalesef bu teşkilat-ı idariyenin istilzam ettiği (gerektirdiği) şeyleri biz derakab (hemen) tatbik edememekte, memurin fıkdanından (yokluğundan) dolayı, muztar bulunmaktayız.

Ferit Bey o günlerde yaşadıkları denetim elemanı sıkıntısını şöyle anlatmıştır:

*.... Binaenaleyh bakınız en mühim bir mesele de **Heyet-i Teftişiye** meselesidir. Maliyeden elan Heyet-i Teftişiye teşkil edecek zevat bulunamamıştır. Binaenaleyh teşkil edilememiştir. Divanı Muhasebatın bu suretle teehhürü (gecikmesi) de aynı esasa müstenittir. Topu, topu bütün vilayetlerimizin içinde, vazifeye vazıyet ettiğim zaman, ancak üç **Divanı Muhasebat Mümeyyizi** (Denetçi) gördüm. Onları da bütçemizin tanzim edilmesi için muhasebat-ı umumiye dairesine celbettim. Orada da muhasebat-ı umumiye bütçesinin tanzimi ile iştigal ediyorlar...*

Bilindiği gibi TBMM Hükümetinin **1920 yılı bütçesi** hemen hazırlanamamış, 1921 yılı bütçesiyle birlikte hazırlanarak mali yılın son gününde (28 Şubat 1921) kanunlaşabilmiştir. 1921 yılı bütçesi ise 14 Şubat 1921 tarihinde (mali yılın başlamasından iki hafta önce) TBMM'ne sunulmasına karşın, dönemin olağanüstü koşulları içinde ancak 26 Şubat 1922 günü kanunlaşabilmiştir. Maliye Vekilinin açıklamalarından, bu ilk bütçelerin -isimleri meçhul- üç Sayıştay Denetçisi tarafından hazırlanmış olduğu anlaşılmaktadır.

Yapılan tartışmalardan görüleceği gibi Divanı Muhasebat Kanunu Layihası mebuslarca yetersiz bulunmuş, böyle bir teşkilatın istenen faydayı sağlamayacağı fikri kuvvet kazanmıştı:

İsmet bey (Çorum): *... Eğer hakikaten Divanı Muhasebat teşkilatına lüzum varsa, esbab-ı mucibesiyle (gerekçesiyle) beraber, mükemmel bir layiha yapsınlar, yoksa böyle nakıs yapmasınlar...*

***Mazbata Muharriri Fuat bey (Çorum):** Şimdi efendim Divanı Muhasebat teşkiline eşeddü lüzum (şiddetli ihtiyaç) vardır..... biz masarifi taklil etmek (azaltmak) maksadına matuf olarak bu tarzda bir şey yaptık....*

Müzakereler sonunda kanun layihasının Kavanin-i Maliye ve Muvazene-i Maliye Encümenlerine gönderilmesine karar verilir:

***Reis:** Muvazene-i Maliye Encümeninin bu teklif-i kanunisinin Kavanin-i Maliye ve Muvazene-i Maliye Encümenlerine tevdiini kabul edenler el kaldırsın. (Eller kalkar) Tevdii kabul edildi efendim.*

Encümenlere havale edilen söz konusu kanun layihası, 1920 yılı içinde tekrar müzakere edilememiştir. Bunun üzerine Heyet-i Vekile (Bakanlar Kurulu) tarafından yeni bir kanun layihası hazırlandığını görüyoruz. TBMM'nin 01.12.1337 (1921) tarihli 120. içtimaında[5] gündeme alınan layiha, Kavanin-i Maliye Encümenine havale edilmiştir:

***Reis:** Heyet-i Vekileden mevrut (gelen) Divanı Muhasebat layiha-i kanuniyesini, Kavanin-i Maliye Encümenine gönderiyoruz.*

Encümenin layihayı inceleyerek hazırladığı mazbata, TBMM'nin 05.01.1338 (1922) tarihli 140. içtimaında[6] gündeme alınmış; bu defa da Muvazene-i Maliye Encümenine havale edilmiştir:

***Reis:** Divanı Muhasebat teşkili hakkında Kavanin-i Maliye Encümeni mazbatası var. Muvazene-i Maliye Encümenine.*

İçeriği hakkında bilgi sahibi olmadığımız bu layiha da 1922 yılı içinde görüşülemediğinden geçersiz hale gelmiştir.

VI-MURAKABE ENCÜMENİ

Yeni bir Sayıştay kurulması için 1920 ve 1921 yıllarında olmak üzere iki kez kanun layihası hazırlanıp TBMM gündemine gelmiş olmasına karşın, yukarıda görüldüğü gibi bir türlü kanunlaşamamıştır. Mebuslar ve Hükümet, bir Sayıştay kurulmasına karşı hayli ilgili ve istekli

[5] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:I, Cilt:14, s.417.
[6] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:I, Cilt:15, s.313.

görünmekle birlikte, bu dönemde gelir toplama ve harcama faaliyetleri tamamen bütçe dışında gerçekleştirilmiş; bütçe kanunları mali yıl sonunda ancak TBMM gündemine alınabilmiştir. Böyle bir ortamda kurulacak Sayıştay'ın hangi görevi yerine getireceği de esasen kuşkuludur. Devlet gelir ve giderlerini yönetecek güçlü bir mali yapı oluşturulamadığı için Sayıştay kurma çabaları da -doğal olarak- sonuçsuz kalmıştır.

Bununla birlikte, TBMM adına yapılacak bir denetimin öneminin farkında olan kurucu kadrolar, Sayıştay kuruluncaya kadar çalışmak üzere söz konusu denetimin geçici bir komisyon eliyle yürütülmesini kararlaştırmışlardır. Söz konusu Komisyon, bir **geçici bütçe** niteliğindeki 1922 yılı Birinci Avans Kanunu'nun 5. maddesi ile düzenlenmiştir:

Gelir ve giderlerin devletin bütçe ve genel muhasebe kanunlarına ve bütçenin fasıl ve maddelerine uygun olarak toplanmasını ve giderlerin yapılmasını sağlamak için, gerek harcamalardan önce ve gerek harcamalardan sonra Meclis adına denetimle görevlendirilecek Sayıştay'ın kurulmasına kadar, Maliye ve Milli Savunma Bakanlıkları için üçer, diğer bakanlıklar için birer uzman üye Genel Kurulca seçilir. Bu Murakıplar Murakabe Encümenini teşkil ederler....[7]

Bugünkü dille aktardığımız bu düzenlemeden anlaşılacağı gibi, devletin gelir ve giderlerinin denetlenmesi işi, yeni bir Sayıştay kuruluncaya kadar bizzat TBMM üyeleri arasından seçilen ve **Murakabe Encümeni** olarak adlandırılan bir komisyon vasıtasıyla yürütülecekti. Sayıştay'ın görevini yürüten bu komisyon 16.04.1923 tarihinde TBMM seçimlerinin yenilenmesine karar verilmesine kadar görevini sürdürmüş; 29.04.1923'te ise yine 1920 yılındaki uygulamaya (Faik beyin tek başına Sayıştay'ı temsil etmesi) dönülmüştür.[8] Bu uygulamanın sonucu olarak Başvekalet tarafından Ankara'da ve İstanbul'da olmak üzere Divanı Muhasebat iki daire olarak örgütlenmiştir. Her daire bir Reisisani ve iki azadan oluşmaktadır.

---

[7] TBMM Kavanin Mecmuası, Devre-I, Cilt-1, s.226.

[8] GÜRHAN ve ALTUN, agm.

VII-YENİ SAYIŞTAY'IN FİİLEN KURULUŞU

Sayıştay'ın Ankara'da Divanı Muhasebat adıyla fiilen faaliyete geçmesi, 1923 yılının Haziran ayı başında olmuştur. 1923 yılı harcamaları geçici bütçelerle (avans kanunu) yapıldığından, "Divanı Muhasebatın her halde teşkili lüzumu" TBMM'ce kabul edilmiş ve 28.02.1339 ve 15.04.1339 tarihli kanunlarla verilen avanstan Divanı Muhasebat için de 158.000 Lira ödenek ayrılmıştır. Bu tarihte İstanbul'daki Osmanlı Sayıştayı da **Sayıştay İkinci Dairesi** olarak -bir Reisisani ve iki aza ile- görevine devam etmiştir. Bu uygulamanın sonucu olarak yeni Sayıştay, Cumhuriyet ilan edilip İstanbul'daki İkinci Daire Ankara'ya taşınıncaya kadar Heyeti Umumiye (Genel Kurul) halinde değil, **daire** halinde toplanmıştır. İlk bilgilerimiz Sayıştay Genel Kurulunun Cumhuriyet dönemindeki ilk toplantısını 04.03.1924 tarihinde yaptığı yönündedir. Bununla birlikte Genel Kurulun daha önce de toplanıp kararlar aldığını gösteren kanıtlar da mevcuttur. Örneğin 21.08.1924 tarih ve 256 sayılı kararda,

.... İstanbul Divanı Muhasebat murakabe heyetinin ekseriyetle müttehiz (alınmış) işbu kararı, 27 Şubat 340 tarihli Heyet-i Umumiye kararına muhalif görülmüş ve bu babta vekil-i aidi (ilgili bakan) tarafından deruhte-i mesuliyet edilmeksizin bu kabil ita emirlerinin vizesine imkan bulunmadığı cihetle Divan heyet-i murakabelerince muta olması (itaat edilmesi) lazım gelen Heyet-i Umumiye mukarreratı hilafına vaki olan işbu hareketin zuhul mahiyetinde telakkisi ile badema bu şekilde varid olacak ita emirlerinin reddi için İstanbul Murakıplığına tebligat ifası ittifakla karargir oldu.

Bu kararda, 27 Şubat 1924 tarihli bir Genel Kurul kararına aykırı hareket ettiği belirtilerek İstanbul Murakıplığı sert bir şekilde uyarılmaktadır. Kararın tarihi yanında sayısının gösterilmemiş olmasından, 04.03.1924 tarihinden önce de kararlar alındığı anlaşılmaktadır. Ancak bunlara bir sıra dahilinde sayı verilmemiş olması muhtemeldir.

Diğer taraftan bu tarihten sonra bile İstanbul'daki Sayıştay'ın (İkinci Daire) görevine devam ettiği anlaşılmaktadır. Bunu Ankara'da toplanan Sayıştay Genel Kurulunun kararlarından izlemek mümkündür. Bazı örnekler aşağıda sıralanmıştır:

04.03.1924 Tarih ve 2 sayılı karar:

......Heyetçe ittihaz olunup tebliğ edilen karar hakkında, İstanbul'da bulunan Divanı Muhasebat İkinci Daire Riyasetinden bazı mütalaatı havi olarak vürud eden (gelen) 732/239 numara ve 27 Şubat sene 340 tarihli tahrirat kıraat edildi...

30.04.1924 tarih ve 42 sayılı karar:

.... Divan İkinci Dairesince müttehiz (alınmış) 8 ve 17 Kanunuevvel sene 339 (1923) tarihli ve 80-83 numaralı mukarrerata muhalif bulunmakla,..... Dersaadet'te[9] *Divanı Muhasebat azasından Yusuf Ziya beyefendiden varid olan 26 Nisan 340 ve 889/299 numaralı tahrirat kıraat olundu...*

13.05.1924 tarih ve 50 sayılı karar:

.... İta emrinin İstanbul Divan Murakıplığınca vize edilmeyerek ita kılındığı,..... Mevzubahis ücretin vize edilemeyeceğine dair vekalet-i müşaruileyhaya tezkire tastirine ve Dersaadet'te bulunan Divanı Muhasebat azasından Ziya beyefendiye iş'ar-ı keyfiyet olunmasına karar verildi.

Haziran 1923'ten Mart 1924 tarihine kadar olan dönemde Ankara'daki Sayıştay yada daha doğru bir ifade ile **Sayıştay Birinci Dairesi,** bir başkan ve iki üye ile toplanmış ve karar vermiştir. Bu döneme ilişkin Mümeyyiz sayısını tam olarak bilemiyoruz. Yukarıda adını andığımız Faik Bey, Sayıştay Birinci Dairesinin başkanı olup aynı zamanda heyete başkanlık etmektedir. Bu dönemde henüz bir Birinci

[9] **Dersaadet:** "Mutluluk içinde olan yer" demektir. Osmanlı dönemi resmi yazışmalarında başkent İstanbul için kullanılmaktadır. Bu geleneğin başkent Ankara'ya taşındıktan sonra da bir süre devam ettiği anlaşılmaktadır.

Başkan seçilmemiştir. Döneme ilişkin zabıtlardan öğrendiğimize göre diğer iki üyenin adları şunlardır:

Hacı Ziya Beyefendi ve Abdülcelil Beyefendi.

Yeni Sayıştay'ın henüz bir kuruluş kanunu bulunmadığı gibi, toplantı zabıtları için kullanılan kağıtlar da Osmanlı Sayıştayı'ndaki gibi matbu formlar şeklinde olmayıp, zabıtlar düz kağıtlara yazılmıştır. Yeni Sayıştay'ın (1) numaralı kararı 3 Haziran 339 (1923) tarihlidir. (Yukarıda sözünü ettiğimiz 04.03.1924 tarihli Genel Kurul kararı da (1) numaralı olup, bundan ayrıdır.)

Ankara'daki Sayıştay'ın Sayıştay Birinci Dairesi olarak görev yaptığı da yine daha sonraki Genel Kurul kararlarından izlenebilmektedir. Örneğin;

01.04.1924 Tarih ve 10 sayılı karar:

Murakıp Nazmi beyin Heyete muhavvel 1.4.340 tarihli müzekkeresi kıraat edildi.

Hülasa-i meali, 2 Kanunuevvel 339 tarihli müzekkere üzerine Birinci Dairece keyfiyet müzakere edilerek 2 Kanunuevvel tarih ve 78 numaralı kararla, Umum Jandarma Kumandanına yem bedeli itası mücaz (uygun) görülmüş ve evrakı da vize edilmekte bulunmuş ise de....

VIII-DİVANI MUHASEBATIN SURETİ İNTİHABINA DAİR KANUN

1923 yılı Haziran ayı başında Ankara'da fiilen çalışmaya başlayan Sayıştay'a bir Reisievvel (Birinci Başkan) seçilmesi ve 1295 tarihli Divanı Muhasebat Kararnamesine uygun olarak örgütlenmesi için, Cumhuriyetin ilanından hemen sonra bir çalışma başlatılmıştır. "Divanı Muhasebat Reisinin intihabı hakkında" hazırlanan 27.08.1339 tarih ve 3/91 sayılı **İcra Vekilleri Heyeti Riyaseti** (Başbakanlık) tezkeresi ve buna ilişkin **Muvazene-i Maliye Encümeni** mazbatası, TBMM'nin 17.11.1339 (1923)

tarihli 54. içtimaında[10] görüşülür. Encümen layihanın müstacel ruznameye (öncelikli gündem) alınmasını teklif etmiştir:

Reis: *Divanı Muhasebat Reisinin intihabı hakkındaki teklif-i kanuninin müstacel ruznameye ithali hakkında reyinizi alacağım. Bu teklif-i kanuninin ruznameye alınmasını kabul eden rüfeka (arkadaşlar) lütfen el kaldırsın... Kabul edilmiştir efendim.*

Şükrü bey (Bolu): *Müstacel ruznamenin son sırasına efendim.*

Öncelikle gündeme alınan layiha, TBMM'nin 24.11.1339 tarihli 57. içtimaında[11] görüşülmüştür. Layihaya ilişkin Başbakanlık tezkeresinde şöyle denilmektedir:

Emr-i murakabenin bir an evvel tesisi Hazine için maddi ve manevi fevaidi (faydaları) müstelzim olacağından, halen mer'i bulunan Kararname[12] ahkamına tevfikan ve tahsisatına istinaden Divanı Muhasebatın teşkili ve Meclis-i Milliye niyabeten ifa-yı vazife eylemekte bulunmasına mebni, Reisievvelin intihap veya tayini meselesiyle azasının kararnamede muayyen miktara iblağ ve teşkilatının tevzii (genişletilmesi) hususlarının Meclis-i Aliye arzı, Maliye Vekaletinden gösterilen lüzum üzerine İcra Vekilleri Heyetince münasip ve muvafık görülmüş ve salifülarz Kararname dairesinde Reisisani ve aza olmak üzere evsaf-ı mahsusayı haiz olanlardan altı zat bit-tayin ifa-yı vazifeye mübaşeret ettirmiştir (başlatmıştır).

Tezkerede, bu düzenlemenin Divanı Muhasebat Kararnamesi kapsamında yapıldığı belirtilmekte ise de söz konusu Kararnamede Divanı Muhasebat üç daire ve üç Reisisani ile sekiz azadan oluşmaktadır. Nitekim Başbakanlık tezkeresinin TBMM Genel Kurulunda görüşülmesi sırasında da bazı mebuslar tarafından, Sayıştay'ın bu şekilde teşkil edilmesinin

---

[10] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:II, Cilt:8, s.407-408.
[11] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:II, Cilt:3, s.524-542.
[12] 3 Zilhicce 1295 (1879) tarihli Divanı Muhasebatın Suret-i Teşkil ve Vazaifine Dair Kararname.

kanuna aykırı olduğu dile getirilmiş; özellikle azaların bir kısmının halen İstanbul'da bulunması eleştirilmiştir:

Vehbi (Bolak) bey (Karesi Mebusu): *.... Yoksa böyle yarım bir Divanı Muhasebat teşkilatı ile üç aza burada, üç aza İstanbul'da... Bu doğru değildir. Bendeniz bu kanaatteyim.*

Süleyman Sırrı bey (Bozok Mebusu): *.... Mazbatanızda diyorsunuz ki "Heyetin bugünkü halinde ibkası (devam ettirilmesi) ise esasen nakıs ve gayrı kanuni olan teşkilatı idame yüzünden bütçede maaş ve masraf karşılığı olan ve şehri (aylık) on bin Lira raddesinde bir paranın heder olup gitmesini intaç etmektedir" Bu heyetin gayrı kanuni olduğuna kani olan Encümeniniz neden bunun devamına sükut etmiştir?...*

Muvazene-i Maliye Encümeni Reisi Reşat bey (Saruhan Mebusu): *Efendim! Bugün mevcut olan Divan heyetini gayrı kanuni gördüğümüzün sebebi şudur: Divanı Muhasebat Kararnamesi mucibince ve Kanunu Esasi mucibince bunların oniki zattan ibaret olması lazım gelir. Halbuki Hükümet, iki reisisani ve dört azadan ibaret olmak üzere altı zat tayin etmiştir. Bunun üçü Ankara'da, üçü de İstanbul'da ifa-yı vazife etmektedir. Bu itibarla murakabe tamam değildir. Divan Kararnamesi mucibince heyetin ikmalen ve Meclis-i Aliden intihabı lazım gelir.*

....

Hükümetin tayin ettiği altı zatın üçü burada, üçü İstanbul'da istihdam ediliyor. Divanı Muhasebatın heyet-i asliyesi oniki zattan ibarettir. Reisievvel, reisisanisiyle birlikte bu oniki zat bir arada bulunup bir meseleyi tetkik ve ekseriyetle bir karara iktiran ettirmedikçe esasen kanuni olamaz. Bu itibarla onların buraya gelmesi lüzumunu arz ediyorum.

...... Yalnız bu heyetin İstanbul'da üç azası vardır. Bunların mutlaka buraya gelmesi lazımdır. Nasıl getirirseniz getiriniz.

Başbakanlık tezkeresinde, Divanı Muhasebat reisinin, 1295 tarihli Kararnamedeki düzenlemeden farklı olarak TBMM tarafından seçilmesi öngörülmekteydi. Tezkerenin sonuç cümlesinde bunun gerekçesi şöyle açıklanmıştır:

Mütemeddin (medenileşmiş) devletlerde yalnız teşri (yasama) kuvvetini haiz olan meclislerin bile bütçe üzerindeki hakimiyet-i mümtaze ve gayrı mahdudelerini (seçkin ve sınırsız hakimiyetlerini) nazarı dikkate alan heyetimiz, Meclis-i Alileri gibi kuvayı umumiyeyi kendi şahsiyet-i hukukiyesinde temerküz ettirmiş (toplamış) olan heyet-i celileye niyabeten bütçenin murakabesi vazifesini ifa ile memur olan Divanı Muhasebatın, Meclis-i Alileri ile irtibat-ı daimi ve fiiliyi haiz bulunması lüzumunu teemmül ve irtibatın temin-i icrası için de Reis-i Evvelin Meclis-i Ali tarafından intihap veya tayini zaruri görülmüş ve ahiren Meclis-i Alileri içtimaat-i mesudesine (mutlu toplantılarına) başlamış olduğundan, Reisievvelin intihabına müsaade-i celilelerinin şayan buyurulması istirhamına mücaseret kılınmıştır. Olbapta...

27 Ağustos 1339

İcra Vekilleri Heyeti Reisi

Ali Fethi (Okyar)

Tezkerede yalnız Reisievvelin (birinci başkan) TBMM tarafından seçilmesi öngörülmüşse de Muvazene-i Maliye Encümeni bunu yeterli görmemiştir:

Reisisaniler ile azaların dahi şimdiye kadar yapılmış olduğu veçhile, hesapları tetkik ve tenkit edilecek olan heyet-i hükümetçe değil, ancak millete karşı mesul olan Meclis-i Ali intihap edilmek suretiyle Kararname-i mezkurun tadili lazım geleceği...

Bazı mebuslar da üyeleri Hükümet tarafından atanıp azledilen bir Divanı Muhasebatın bağımsız olamayacağı üzerinde durmuşlardır:

Abdullah Azmi efendi (Eşkişehir Mebusu): *.... Bir vakitler Meclis-i Mebusan tahsisat-ı fevkaladenin Meclis kararı olmaksızın sarf edilmemesi hakkında bir karar vermişti. Hükümet bunu Divanı Muhasebata adeta tefsir eder gibi tatbik ettirmiş; Divanı Muhasebat hükümetin maliye hakkında muvakkat kanun çıkaracağına dair olan Kanunu Esasinin 101nci maddesine istinat ederek Meclisin bu kararını ortadan kaldırmıştır ve tahsisat-ı fevkaladeyi sarf ettirmişler. Meclis açıldığı zaman bendeniz buna vakıf oldum...*

Muvazene-i Maliye Encümeni mazbatasında Reisievvelin doğrudan, Reisisani ve azaların ise "Reisievvel tarafından erbab-ı ihtisastan iki misli olarak gösterilecek namzetler meyanından" seçilmesi teklif edilmişse de yapılan müzakereler sonunda Reisisani ve azaların da "erbab-ı ihtisas meyanından Meclis Heyet-i Umumiyesince rey-i hafi (gizli oy) ve ekseriyet-i mutlaka ile hariçten" seçilmesi esası benimsenmiştir. Şarki Karahisar mebusu Ali Sururi Efendi ise Reis ve azaların gösterilecek adaylar arasından seçilmesini savunarak bir endişesini dile getirmiştir:

.... Bendenize kalırsa mesela: Muvazene-i Maliye Encümeni tarafından iki veya üç namzedin iraesi (gösterilmesi) daha muvafık olur. Çünkü birçok arkadaşlar, mesela ben memleketimizde maliye mütehassısları kimlerdir ve o makama kimler layıktır, bilmiyorum. Reyimi nasıl istimal edeceğim?... (Maddeye aittir sesleri)

Bozok mebusu Süleyman Sırrı bey ise reis ve azaların TBMM tarafından seçilmesinin **Teşkilat-ı Esasiye Kanunu** ile bağdaşmayacağı görüşünü savunmuştur:

.... Teşkilat-ı Esasiye Kanununun sekizinci maddesini arzedeceğim: "Büyük Millet Meclisi, Hükümetin inkisam eylediği devairi (bölündüğü daireleri), kanun-u mahsus mucibince intihap gerdesi olan (kendi seçtiği) vekiller (bakanlar) marifetiyle idare eder" Şimdi vekilleri Meclis-i Ali

intihapla vekaletlere tedvin-i umur ettirdiği halde Divanı Muhasebat vekalet (bakanlık) derecesini haiz midir ki, reisi Meclis-i Aliden intihap ediliyor?

Feridun Fikri bey (Dersim Mebusu): *Vekaletten daha mühimdir.*

Süleyman Sırrı bey (Bozok Mebusu): *Vekaletten daha mühim ise Teşkilat-ı Esasiye Kanununun bir maddesi şümulüne girmesi lazımdır. Encümen, lütfen bu noktayı izah buyursun. Biz de anlayalım. (Gürültüler)*

Feridun Fikri bey (Dersim Mebusu): *Bu Teşkilat-ı Esasiye'yi tahkimdir, tarsindir. Hakimiyet-i milliyenin tahkimidir.*

Müzakereler sırasında, faaliyette bulunmakla birlikte henüz resmen kurulmamış olan Sayıştay'ın varlığı lehinde ve aleyhinde görüşler de ileri sürülmüştür:

Vehbi bey (Karesi Mebusu): *Eğer Divanı Muhasebatın her muhasip nezdinde birer vize memuru bulunsaydı, bu maksadı temin ederdi. Halbuki teşkilat şimdi öyle değildir. Evvelce de değildi ya. Elimizde bulunan ve zaman zaman ihtiyaç gördükçe müracaat ettiğimiz* ***Kanunu Esasi'****nin mamulünbih olan maddelerinin birisinde, dört senede bir azami olarak bu devletin hesabı verilecek, yani Türkiye Cumhuriyetinin 1336 (1920) senesi hesabını 1340'da (1924) alacağız. Olmazsa Maliye Vekaleti verecek. Eskiden bir defa verilmiştir. 1326 (1910) ve 1327'nin de hazırlandığını haber alıyoruz, fakat ne suretle Divanı Muhasebattan, mümeyyizleri vilayata zaman zaman muvakkat bir müddet için gönderilirler, onlar hesabatı tetkik ederler ve onlar tetkikatı yapar fakat iş işten geçmiş olur. Üç sene olmuştur, dört sene olmuştur. Sarf eden gitmiştir ve herşey olup bitmiştir. Ondan sonra giderler, tetkik ederler. Binaenaleyh bu şekilde teşkil edilecek Divanı Muhasebatın manayı şerifi yoktur. Bendenizce böyle yapılacağına diyorum ki; Maliye Vekaleti muhasib-i mesulleri haydi gidin de bütçe haricinde, usul haricinde yolsuz para sarfedin diye göndermez ve onları cahil farz ederek göndermez. Mal memurları, kavanin-i maliyeye, usule ve nizama vakıf adamlardır. Öyle tayin edilir ve biz de öyle biliriz.*

Ali Rıza bey (İstanbul Mebusu): *Keşke öyle olsa.*

Maliye Vekili Hasan (Ataç) bey (Trabzon Mebusu): *Maliye Vekilinin kendisini murakabe edecek bir heyet hakkında söz söylemesi doğru olmaz. Müsaade buyurursanız bir mebus sıfatıyla ve yakından Divanı Muhasebatla alakadar olduğum için*[13] *biraz arzı malumat edeceğim: Malumu alileri olduğu üzere Divanı Muhasebat, elyevm mevki-i mer'iyette olan (halen yürürlükte olan) bir kararnameye istinat eder. Bu, 96 tarihli Divanı Muhasebat Kararnamesidir. (Doksanbeş sesleri). Veyahut beş. Bu Kararname mucibince vücuda gelen Divanı Muhasebat, sırf bir mahkeme-i hesabiyedir. Meşrutiyeti müteakip, 1325 senesinde Divanı Muhasebata ikinci bir vazife daha tevdi edildi; bu da, vize muamelesidir. Bütçenin teftiş murakabesi, bütçenin tasdikine merbut (bağlı) bir haktır. Tasdik edilen bütçede muamele cereyan edip etmediğini, bütçe haricinde sarfiyat yapılıp yapılmadığını ve sarfiyatın kavanin-i mevzuaya göre sarf edilip edilmediğini teftiş ve murakabe etmek icabeder ki bu muamele de hakk-ı tasdikin istilzam ettiği bir neticedir.*

Şu itibarla bütçenin teftiş ve murakabesi, yine tasdik salahiyetini haiz olan heyet-i teşriiye (yasama organı) namına yapılması icabeder ve Divanı Muhasebat namıyla vücuda gelen uzva (organa) tevdi edilen vazife budur....

Divanı Muhasebatın kablel-icra (icradan önce) sarfiyat-ı devlet hakkında icra edeceği teftiş ve murakabenin müessir olabilmesi, sarfiyat icra edilen bilumum sandıklar üzerinde bu hakkın mevcut olmasıyla kaimdir...

.... Maliye Vekaletinin diğer vekaletlerden ziyade Divanı Muhasebat lehinde bulunmasına sebep yoktur. Yalnız bir şey vardır ki Divanı Muhasebatın vazifesini bihakkın ifa etmesi, masarif-i devlette daima tasarruf icrasını temin etmiştir ve bu da Maliye Vekaletinin vasıl

[13] Ankara'da teşkil edilen Sayıştay'ın ilk çalışma mekanlarından biri, Maliye Vekili Hasan (Ataç) beyin evidir. Bkz. GÜRHAN ve ALTUN, **Cumhuriyetimizin Birinci Yılında Sayıştay**, Sayıştay Dergisi, sayı: 30, s.94-119.

olması icabeden hedeflerden birisidir. Bu itibarla Maliye Vekaleti Divanı Muhasebatın işleyip işlememesine pek bigane (ilgisiz) kalamaz... Binaenaleyh ihtiyaca tevafuk eden bir şekilde evvela Divanın heyet-i merkeziyesini vücuda getirmek lazımdır.[14]

Görüleceği gibi Maliye Vekili Hasan Bey, Sayıştay'ın varlık nedenini, bütçe hakkı ve yasama organının bütçeye ilişkin tasdik ve denetleme yetkisiyle irtibatlandırarak veciz ifadelerle açıklamıştır.

Yapılan müzakereler sonunda 374 sayılı **Divanı Muhasebatın Suret-i İntihabı Hakkında Kanun**[15] kabul edilmiş; ayrıca söz konusu kanunun uygulanması kapsamında (6. madde ile Kanunu yürütme yetkisi TBMM'ne verilmiştir) aşağıdaki karar alınmıştır:

Divanı Muhasebat Heyet-i Umumiyesi merkez-i Hükümette bulunacaktır. Binaenaleyh bütçe murakabesi atiyen vilayat-ı sairede yapılacağı veçhile İstanbul'da dahi lüzumu kadar murakıp ikamesi suretiyle ifa edilecektir.

Divanı Muhasebatın tali derecede bulunan murakıp ve ketebesi bersabık Divanca bil-imtihan alınacak ve keyfiyet-i tercih ve tayin Divan rüesasının (reislerinin) ekseriyet-i arasıyla icra edilecektir.

12.12.1923 tarihinde yapılan seçimde, A. Fuat (Ağralı) Bey, 132 oy alarak 12.500 kuruş maaşla Cumhuriyet döneminin ilk Sayıştay Başkanı olarak seçildi. 13 Aralık günü de yeni seçilen üyeler göreve başladılar.[16] Yapılan seçimde Birinci Daire Reisi Faik (Eke) bey Reisisani (İkinci Başkan) olarak seçilmiş; diğer daire başkanlıkları için seçim yapılmamıştır. Sayıştay'ın seçim sonrasında başkan ve üyelerden oluşan teşkilatı şöyledir:[17]

---

[14] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:II, Cilt:3, s.524-542.

[15] 6 Kanunuevvel (Aralık) 339 (1923) tarih ve 46 sayılı Resmi Ceridede (eski harflerle) yayımlanmıştır.

[16] H. Hüseyin GÜRHAN, **Sayıştay'ın Tarihsel Gelişimi**, Mali Hukuk Dergisi, sayı:13, s.6, 1972.

[17] Divanı Muhasebat Mecmuası (eski harflerle), sayı:1, s.165, 1340 (1924).

Reisievvel: Fuat Beyefendi hazretleri

Reisisani: Faik Beyefendi hazretleri

Reisisani: Münhaldir.

Reisisani: Münhaldir.

Aza: Celil Bey (Reisisani vekili)

Aza: Hacı Ziya Bey (Reisisani vekili)

Aza: Hasan Basri Bey

Aza:Yusuf Ziya Bey

Aza: Kamil Kemali Bey

Aza: Hüseyin Alim Bey

Aza: Abidin Bey

TBMM kararında ve Genel Kuruldaki müzakerelerde, Divan-ı Muhasebat'ın İstanbul'daki İkinci Dairesinin de Ankara'ya taşınması istenmişse de, yukarıda açıklandığı gibi İkinci Daire 1924 yılı sonuna kadar İstanbul'da çalışmaya devam etmiştir.

IX-GÜNDEMİN İLK MADDESİ: DUYUNU UMUMİYE

Orijinali Sayıştay Genel Kurul arşivinde bulunan el yazması zabıtlardan,[18] yeni Sayıştay'ın gündemindeki ilk konunun ne olduğunu öğrenmek mümkün olmuştur. 03.06.1339 (1923) tarih ve **1 sayılı karar** şöyle başlamaktadır:

***Daire**, Reis-i Sani Faik beyefendinin riyaseti altında bil-içtima (toplanarak), Duyun-u Umumiye Varidat-ı Muhassasa İdaresi'nin vizeye tabi tutulup tutulmayacağı meselesi tezkir kılınmış ve bu babta bervechi ati (aşağıdaki) mukarrerat ittihaz kılınmıştır.*

Osmanlı Devleti'nin 21.07.1914 tarihinde genel seferberlik ilan ederek Almanya ve müttefikleri yanında savaşa girmesi üzerine dış borç taksit ve faiz ödemeleri durdurulmuş bulunuyordu. Birinci Dünya Savaşı boyunca Duyun-u Umumiye İdaresi, kendisine bırakılan gelirlerin tahsiline devam etmiş; ancak alacaklılara ödeme yapılmamıştı. Kurutuluş Savaşı döneminde ise Duyun-u Umumiye İdaresi, -TBMM Hükümetinin

[18] Bu belgelere ulaşmamdaki yardımları için Genel Kurul Başraportörü Dr. Ahmet Özdemir'e teşekkür borçluyum.

ilk bütçesi olan- 28.02.1921 tarih ve 103 sayılı **1336 (1920) Senesi Muvazene-i Umumiye Kanunu'**nun 21. maddesi ile genel bütçeye dahil edilmiştir:

Duyun-u Umumiye İdaresi, yönetimine bırakılmış olan devlet gelirlerinin yönetimine, Büyük Millet Meclisi Hükümetinin egemen olduğu yerlerdeki teşkilatına ve görevlerine zarar vermemek kaydıyla ve yaptığı tahsilatı makbuz karşılığı Büyük Millet Meclisinin Maliye Bakanlığı veznelerine yatırmak şartıyla, Maliye Bakanlığına bağlı olarak devam edecektir. Duyun-u Umumiye İdaresinin giderleri bütçeye konulan ödeneklerle karşılanacaktır.[19]

Lozan Anlaşması ile Osmanlı yönetiminden kalan ve Duyun-u Umumiye tarafından yönetilen borçların, Osmanlı Devleti'nden toprak alan devletler arasında paylaştırılması esası benimsendi. Ancak Duyun-u Umumiye İdaresi kaldırılmamış, genel bütçe içerisine alınarak paylaştırma yapılıncaya kadar Türkiye'de faaliyetlerine devam etmiştir.[20]

Yeni Sayıştay'ın bu ilk kararı, önemine binaen -dili biraz sadeleştirilerek- aşağıda verilmiştir:

"Duyun-u Umumiye İdaresi öteden beri, idare konusunda kendisini tam bağımsız addederek hükümetin yürürlükteki kanun ve nizamlarının hükümleriyle mukayyet görmemekte ve bu babtaki iddialarını **Muharrem Kararnamesi**'nin[21] 16. maddesindeki, "Meclis kendisine bırakılan gelirleri yönetmeye yetkilidir" ibaresine dayandırmaktadır.

Duyun-u Umumiye ile Hükümet arasındaki ilişkileri tanzim ile Duyun-u Umumiye İdaresine resmi bir sıfat veren ve hamilleri (alacakları) tatmine matuf olarak akdedilip, hükümleri halen geçerli olan Muharrem

---

[19] Madde metnini sadeleştirerek aktaran: Alptekin MÜDERRİSOĞLU, **Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları**, s. 325, Atatürk Araştırma Merkezi Yay. Ankara, 1990.

[20] Muhsin ALTUN, **Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşının Sayıştay Kararlarına Yansıyan Yönleri**, Sayıştay Dergisi, sayı:36, s.52.

[21] Decree of Moharrem. 21 Kanunuevvel 1881 tarihli İrade-i Seniye ile yürürlüğe girmiş olup, Hicri 29 Muharrem'e tesadüf ettiği için yerli ve yabancı kaynaklara bu adla geçmiştir.

Kararnamesi'nin 16. maddesinde, söz konusu idarenin memurlarının vergi, tekalif ve rüsum hususunda devlet memurlarıyla müsavi tutulacakları yazılı olduğu gibi, 17. maddesinde de idare meclisinin bir bütçe tanzim edip, bunu her mali yıl başından iki ay önce Maliye Nezaretine sunmaya mecbur olduğu; ve bu bütçenin mevcut nizamlara muvafık olmak lazım geleceği ve 18. maddesinde de Duyun-u Umumiye İdaresinin **Hükümet-i Seniye'nin teftişatına tabi** tutulacağı ve teftiş işinin komiser ve müfettişler vasıtasıyla ifa ettirilip, her müfettişin görev kapsamının Hükümet tarafından tayin edileceği açıklanmış bulunmaktadır.

Söz konusu hükümler nafiz bir nazarla ciddi bir tahlile tabi tutulduğu takdirde, duyun-u umumiye-i devletin ödenmesine tahsis edilmiş bazı gelirlerin tahsil ve cibayeti (toplanması) Duyun-u Umumiye İdaresine verilmekle beraber, devletin gözetim ve teftiş hakkından feragat etmemesi ve muamelat-ı devletten bazısının ifası hususunda söz konusu idareyi vekil kıldığı açıkça anlaşılmaktadır.

Şöyle ki, Duyun-u Umumiye memurlarının hukuki vaziyetleri ve resmi yetkilerini tayine matuf bulunan 16. madde ile söz konusu memurların Hükümet-i Seniye memurları ile müsavi (eşit) bir vaziyette bulunacakları esası benimsenerek idari yetkileri ve mali şartları itibarıyla söz konusu memurlara hiçbir müsaade ve imtiyaz tanınmamış olduğu halde, nizamlara uygunluk hususunda özel bir fark getirildiği ve gelirlerin toplanması masrafına karşılık olarak 336 (1920) senesine kadar Maliye bütçesine konulmakta olan 100.000 Lira tahsisatın Duyun-u Umumiye İdaresinin bu babta ihtiyar edeceği masraflara tekabül etmek üzere Hükümetin harcanmasına izin verdiği meblağlar mahiyetinde değil; şu vazife için kendilerine maktuan verilen bir tahsisat şeklinde telakki ile bütçelerine ithal etmeyerek Meclis-i İdarenin emrine tabi bulundurmakta ve söz konusu 100.000 Liranın sarfı hususunda **müsrifane hareket** edilmekte olduğu gibi;

17. maddede Duyun-u Umumiye'ye ait bütçenin mevcut nizamlara uygun olarak tanzim ve Hükümet canibinden tasdik edildikten sonra yürürlüğe girmesi lazım geleceği esası tespit edilmiş ve Hükümetimizin şimdiki yönetiminde de bilumum devletlerde olduğu gibi **bütçenin tasdik hakkı** parlamentoya ait ve tasdike iktiran eden bütçelerin murakabesi işi de Divanı Muhasebata verilmiş bulunmasına ve bütçe ile verilen tahsisatın kullanılış şeklinin murakabe edilmemesi, bütçeyi tasdik hakkının manasız ve kıymetsiz bir hak ve salahiyet haline indirilerek 17. maddeyi fiilen hükümden ıskat (düşürmek) demek olacağına;

18. maddede teftiş ve murakabe hakkını haiz olduğu belirtilen hükümetin şimdiki yönetimi itibarıyla bütçe noktasından **teftiş ve murakabe** vazifesi Divanı Muhasebat marifetiyle icra edilmekte bulunmasına göre, **Duyun-u Umumiye İdaresi muamelatının da Divanın vizesine tabi olması** ve hükümet ile Duyun-u Umumiye arasında doğacak ihtilafların hakeme havalesi lazım geleceğine dair olan madde hükmünün de daha esaslı maddelerle sınırlandırılması lazım gelip, yürürlükteki kanun ve nizamlara aykırı olan durumlarda hükümetin uyarıları, Duyun-u Umumiye İdaresince vacibül-ittiba (uyulması zorunlu) olunmak lazım geldiği kararlaştırılmış ise de;

Kati olarak halledilip bir karara bağlanması, Hükümetin idare-i aliyesine ait vazifeler cümlesinden bulunmasına göre, şu cihetin alınacak kararın Divanı Muhasebata tebliği ricasıyla Maliye Vekalet-i Celilesine tezkire yazılmasına karar verilmiştir."

Görüldüğü gibi yeni Sayıştay, bütçe hakkından hareketle Duyun-u Umumiye'nin Sayıştay'ın denetimine tabi tutulması gerektiği görüşüne varmış; bununla birlikte konu yeni hükümetin izleyeceği politika ile ilişkili görüldüğünden, hükümet görüşünün tespiti zorunlu görülmüştür. Bu amaçla yazılan tezkirede,

Duyun-u Umumiye teşkilat-ı hazırası, teşkilat-ı Maliyeye tevfikan (uygun olarak) tadil edilmedikçe Divanın vazife-i murakabesi merkez sarfiyatıyla taşraya verilecek nakit havalelerine inhisar edecek, bu ise

Meclis-i Aliyece istihdaf olunan (hedeflenen) gayeyi temin edemeyecektir. Denilmekteydi.

X-HÜKÜMETİN GÖRÜŞÜ

Duyun-u Umumiye konusundaki Hükümet görüşü, iki yıla yakın bir süre geçtikten sonra geldi. Bu arada Lozan Anlaşması imzalanmış, yukarıda açıklandığı gibi Duyun-u Umumiye tarafından yönetilen borçların Osmanlı Devletinden toprak alan devletler arasında paylaştırılması esası kabul edilmişti. Maliye Vekaletinin 17.02.1341 (1925) tarih ve 14273/24 sayılı cevabi yazısında,

1. Duyun-u Umumiye teşkilatının vilayet mal sandıkları veya posta ve telgraf idaresi gibi, şubelerinin başmüdürlüklere bağlanması ve buralarda saymanlıklar kurulması,
2. Bu düzenlemenin 342 (1926) yılı bütçesiyle birlikte uygulamaya konulması,
3. Şube hesaplarının önceden olduğu gibi 341 (1925) yılında da merkezde toplanması,
4. Harcamaların kaza mal sandıklarına kıyasen mahsup şeklinde verile emrine bağlanması,

Gerektiği belirtilmiş; Duyun-u Umumiye personelinin ise devlet memurlarından hiçbir farkı bulunmadığı, dolayısıyla maaş ve harcırah bakımından bütün memurların tabi oldukları genel hükümlere tabi olacakları ifade edilmiştir.

Hükümetin bu görüşü, aynı tarihte (17.02.1925) Duyun-u Umumiye İdaresine de tebliğ edilerek bu şekilde örgütlenmesi istenmiştir.

Görüleceği gibi Sayıştay'ın görüşü Hükümet tarafından da kabul edilmiş ve Duyun-u Umumiye'nin de bu denetimin etkinliğini sağlayacak şekilde örgütlenmesi öngörülmüştür. Sayıştay Genel Kurulu, bu cevap üzerine aldığı 21.02.1925 tarih ve 654 sayılı kararında,

- *1341 Yılı başlangıcından itibaren merkezde yapılacak bütün harcamalara ait verile emirleriyle şubelere verilecek nakit havalenamelerinin vize edilmek üzere Sayıştay'a gönderilmesi,*
- *Usul-ü Muhasebe-i Umumiye Kanunu gereğince tahakkuk edipte şimdiye kadar ödenememiş borçların, yılı bütçesinde ödenek artığı bulunmak şartıyla geçen yıllar borçları faslından ödenmesi gerektiği,*
- *Bu fasıldan yapılacak ödemelerin denetimini sağlamak için 336 (1920) yılından itibaren geçen yıllar bütçelerinden harcanmaksızın kalan ödenek artıklarını fasıl ve madde itibarıyla gösteren bir cetvel hazırlanarak Sayıştay'a gönderilmesi,*

Hususlarının Duyun-u Umumiye Müdüriyetine tebliğ edilmesi kararlaştırılmıştır.[22] Genel Kurul 1926 yılına kadar olan Duyun-u Umumiye hesaplarının ise Maliye Bakanlığınca bildirilen şekliyle kabul ve tetkik edilmesine karar vermiştir.

XI-GÜNDEMİN İKİNCİ MADDESİ: KADRO HARİCİ İSTİHDAM EDİLEN ODACI

Yeni Sayıştay'ın Ankara'daki Birinci Dairesinin aynı gün (3 Haziran) karara bağladığı konulardan biri de Mümeyyiz Nusret Bey[23] tarafından vize edilmeyen bir verile emrine ilişkindir. Nusret Beyin aynı tarihli müzekkeresinde,

"Vize edilmek üzere Divana gönderilen ita emri evrakının tetkikinde, Maarif Vekaleti muhasebe müdürlüğünde kadroda muayyen miktardan fazla olarak bir odacı istihdam edilmekte olduğu" anlaşılmış ve bu konuda ne gibi bir gerekçeye istinat edilmekte olduğu bildirilinceye kadar söz konusu verile emri iade edilmiştir.

[22] Muhsin ALTUN, agm.

[23] 1925 Yılı devlet Salnamesinde (s.85) **İkinci Sınıf Murakıp** olarak yer almıştır.

Muhasebe müdürlüğünden alınan savunmada ise kadro harici istihdamın mümkün olmadığı kabul edilmekle birlikte, "pek ziyade tekessür eden (çoğalan) muhasebe umuruna (işlerine) müteallik evrakı" ilgili oldukları yerlere ulaştırmak ve takip etmek için fazla bir odacıya ihtiyaç hasıl olduğu bildirilmiştir.

Nusret Bey ise buna karşılık olarak, kadronun teşkilat kanunu mahiyetinde bulunduğunu belirtmiş ve "ihtiyacın derecesi ne olursa olsun tayini caiz olamayacağı" düşüncesiyle müzekkere yazmıştır.

Heyette yapılan müzakere sonunda Murakıp Nusret Beyin görüşü doğrultusunda karar verilmiştir:

Teşkilat kanunu mahiyetinde bulunan kadronun ihtiyacat-ı idariyeden dolayı tevsi ve tadili gayrı caiz bulunmasından naşi (dolayı) mezkur ita emrinin vize edilmeyerek ba-takrir dairesine reddine...

XII-TBMM'NE GÖNDERİLEN İLK SAYIŞTAY RAPORU

1923 Yılı Haziran ayı başında faaliyete geçen Sayıştay, mali yıl sonuna (1924 Şubat ayı sonu) kadar olan döneme ilişkin olarak bir rapor hazırlayıp TBMM'ne göndermiştir. Divanı Muhasebat Encümeni'nde (Sayıştay Komisyonu) görüşülen rapor, Encümence hazırlanan mazbata ile birlikte TBMM Genel Kuruluna sunulmuştur. TBMM'nin 31.01.1341 (1925) tarihli 43. içtimaında söz alan Encümen Reisi Vehbi (Bolak) Bey, raporun 1341 yılı bütçesinden önce görüşülmesinin yararlı olacağını belirtir:

Divanı Muhasebat Encümeni Reisi Vehbi Bey (Karesi Mebusu): *Efendim; usul hakkında söz istiyorum. Bir rapor takdim ettik. Bu kablessarf vizeye aittir. Takrir_tespit edilecek ve bütçede esas olarak tutturulacak bazı şeyler vardır ki eğer bu rapor kabul edilirse bazı arkadaşlar sözlerinden sarfınazar edeceklerdir. O teklif ettiğiniz maddeler, 1339 (1923) senesine aittir. Kabul edilirse, 1341 senesi bütçesi de buna göre tespit olunacaktır...*

Vehbi Beyin haklı olarak belirttiği gibi önceki yıl bütçelerine ait olarak Sayıştay'ca tespit edilen yanlışlıklar, yeni yıl bütçesinden önce görüşülüp karara bağlandığı takdirde aynı yanlışlıkların tekrarı önlenebilecektir:

... Bu Heyet-i Celilenize tevdi edildi. Divanı Muhasebata aittir. Onun için bendeniz istirham ediyorum bunun hiç olmazsa "Mütalaat-ı Umumiye" kısmını, çünkü hepsi belki uzun gider, fakat mütalaat-ı umumiye kısmı bütçe ile alakadardır ve iki üç sayfadan ibarettir. O okunsun, tespit edilsin, ondan sonra bütçenin müzakeratında kolaylık olur zannederim.

Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik Bey (Kangırı): *Kanunlara tahsis edilen günlerde yarından itibaren hemen bunu müzakere edelim. Haftanın iki günü diğer mevaddın müzakeresine tahsis edilmiştir. Vehbi beyin buyurduğu kanunu müzakere edelim. Bütçe teehhür etmesin (gecikmesin).*

Vehbi Bey (Karesi): *Mesela bütçede gece yevmiyesi koymuşlardır. Bunu Divanı Muhasebat Encümeni kadro teşkilatı ile muvafık görmemiştir ve esbabı mucibesini arz etmiştir. Bunun üzerine de bir çok arkadaşlar söz söyleyecektir. Eğer burada onlar tespit edilirse o sözlere lüzum kalmaz. Binaenaleyh burada okunmalıdır.*

Bu aşamada TBMM Başkanı Kazım Paşa, Encümen raporunun bütçeden önce görüşülüp görüşülmemesini oya sunar:

Reis: *Efendim; Divanı Muhasebat Encümeni kendi raporunun bütçeye takdimen müzakeresini talep ediyor. Eğer kabul ederseniz bugün müzakeresine başlarız. Kabul edenler lütfen el kaldırsın.*

Ruşen Eşref Bey (Karahisarısahip): *Bütçe müzakeresi bugün itmam edilecek (tamamlanacak) değildir ki bugün müzakere edelim.*

Reis: *Bugün müzakeresini kabul etmeyenler lütfen el kaldırsın... Kabul edilmemiştir. Bütçe müzakeresine başlıyoruz...*

Yapılan oylama sonucuna bağlı olarak raporun bütçeden önce görüşülmesi mümkün olamamıştır.[24]

TBMM'nin, Sayıştay'ın bu ilk raporu üzerine aldığı 04.02.1341 (1925) tarih ve 110 sayılı karar aşağıdadır:[25]

1339 sene-i maliyesi Haziran, Şubat aylarına ait Divanı Muhasebat raporları üzerine Divanı Muhasebat Encümeni tarafından tanzim edilen mazbata Heyet-i Umumiyece bil-müzakere, bervech-i ati mukarrerat (aşağıdaki kararlar) ittihaz edilmiştir:

1. *Muvazene-i umumiyeden (genel bütçeden) maaş alan memurin ve müstahdemine saat-i mesai haricinde çalıştıklarından dolayı ücret verilemez.*
2. *Tetkikat, teftişat, tahkikat, taharriyat ve istikşafat ve sair bilumum memuriyet-i muvakkate ile vukubulan seyahatlerde infikak (ayrılış) ve muvasalat (varış) yevmiyesi verilmez.*
3. *İnşaat, ihalat şeraiti ve mukavelatı, devletçe müttehiz numunelere tevfikan (uygun olarak) tanzim olunur.*
4. *Taahhüt yolsuzluklarından dolayı Divanı Muhasebat vizeden imtina eder.*
5. *Memurine ikramiye itası kanuna müstenit olmak lazımdır.*

Sayıştay bu raporunda, kanunlara aykırılıktan dolayı vize etmediği işlemlerden gerekli gördüklerini TBMM'ne bildirmiştir. TBMM'nin kararları da esas olarak raporda yer alan konularda Sayıştay'ın görüşüne iştirak etme yönündedir. 1924 Mali yılından itibaren Sayıştay düzenli olarak her üç ayda bir TBMM'ne raporlar göndermiştir.

[24] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: II, Cilt:13, s.4.

[25] 23.02.1343 (1927) Tarih ve 84 sayılı Resmi Ceridede (eski harflerle) yayımlanmıştır,

SONUÇ

Osmanlı Sayıştayı, kanuni şekil şartlarından taviz vermeksizin çalışmaya yönelik yaklaşımını son gününe kadar sürdürmüş, büyük bir dönüşüm geçiren siyasal ve toplumsal yapının ortasında adeta hiçbir şey olmamış gibi davranmıştır. Bu durum esneklikten yoksun bir denetim anlayışı olarak eleştirilebileceği gibi, kurulu düzene sadık ve vazifeşinas bir memurlar topluluğunun takdire layık bir davranışı olarak da değerlendirilebilir. Esasen Osmanlı Devleti'nin, son iki yüz yıl içinde uğradığı yenilgiler ve toprak kayıplarına karşın, 20. yüzyıla büyük devletlerden biri olarak girebilmiş olması da büyük ölçüde sadık devlet memurlarının özverili çabalarının bir sonucu olsa gerektir.

Devlet namına harcanan her kuruşun hesabının verilmesi gerektiğini düşünen Cumhuriyet kadroları, Sayıştay'ı bütçe hakkının ve yasama organının bütçe üzerindeki egemenliğinin doğal ve zorunlu bir sonucu olarak görmüşlerdir. Bu anlayışın gereği olarak, Sayıştay'ın çalışma ve denetim usulleri değiştirilmemiş, yalnız TBMM ile ilişkilerinin kuvvetlendirilmesine önem verilmiştir. Sayıştay başkan ve üyelerinin Osmanlı döneminde olduğu gibi hükümet (Babıali) tarafından değil, TBMM tarafından seçilmesi esası benimsenmiştir.

Bu anlayışla teşkil edilen yeni Sayıştay, ülkenin içinde bulunduğu nesnel koşullara uygun olarak daha gerçekçi bir gündemle işe başlamıştır. Buna karşın yeni Sayıştay'ın da esneklikten yoksun bir denetim yaklaşımı ve kanunların tavizsiz olarak tatbiki konusunda Osmanlı Sayıştayı'ndan farklı olmadığı görülmektedir. Kanunların yeni ortaya çıkan toplumsal ve idari ihtiyaçların gerisinde kalmasından doğan sorunların çözümünün hükümetlere ait olduğu hatırlandığında, TBMM ile güçlü ilişkilere sahip olarak işe başlayan yeni Sayıştay'ın devraldığı bu mirasın aslında olumlu bir işlev gördüğü de kabul edilmelidir.